
KRISTER THELIN

FNs MR-kommitté – i teori och praktik

2009-10 NR 4

SÄRTRYCK UR JURIDISK TIDSKRIFT

FNs MR-kommitté – i teori och praktik

KRISTER THELIN*

1. Inledning

En sökning på ”mänskliga rättigheter” på Google ger 85 000 träffar, och ”human rights” ger 49 200 000. Få begrepp har en sådan positiv innebörd. I likhet med ”demokrati” är alla för och ingen emot. I Sverige har ”MR” antagit närmast industriella proportioner. Med stöd av offentliga anslag eller bidrag anordnas ”MR-dagar”, organiseras andra verksamheter och ges ut publikationer i ämnet.¹ Det är många som vill utnyttja det positiva mervärde som ligger i begreppet. En påtaglig idealism och en tydlig vänsterprofil präglar oftast aktivisterna. ”MR” står för mjuka värden och går hand i hand med internationellt utvecklingsbistånd och organisationer som bl.a. Amnesty International och Human Rights Watch. Biståndsarbetare och jurister förutsätts vara väl insatta i ”MR-frågor” – särskilt deras tillämpning – eller frånvaro – i främmande land. Synas begreppet närmare blottläggs på hemmaplan inte sällan de ideologiskt färgade spänningar som enskilda rättigheter kan ge upphov till.² Det räcker att peka på ”äganderätt” som en mänsklig rättighet – och den partipolitiskt präglade diskussionen under åren om europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (europakonventionen) och dess svenska tillämpning.

I det följande lämnas en beskrivning av en viktig institutionell komponent i det internationella arbetet med att främja mänskliga rättigheter, nämligen *FNs*

* Lagman i Skånska hovrätten, domare i FNs Jugoslavientribunal 2003–2008 och ledamot av MR-kommittén sedan 2008.

¹ Raoul Wallenberginstitutet i Lund (www.rwi.lu.se) är en av de mera framstående svenska institutioner som i sin helhet är ägnat åt MR (även om en del elaka professorer på det närliggande Juridicum, Lunds universitet, kan höras hänföra till RWI som blott en ”folkhögskola i mänskliga rättigheter”).

² Regeringens handlingsplan på området för 2006–2009, antagen av den tidigare regeringen men, såvitt kunnat utrönas, ännu gällande (se prop. 2005/06:95), listar i avsnitt 4 de rättigheter som ansetts särskilt skyddsvärda. Stor uppmärksamhet ägnas däri framför allt diskriminering i alla former, rasism, homofobi, barnets rättigheter, nationella minoriteter och urfolk, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (arbete, bostad, utbildning och ”rätt till bästa uppnåeliga hälsa”), ”mäns våld mot kvinnor” samt asyl- och migrationsfrågor, medan det är tyst om exempelvis äganderätt och näringsfrihet.

*kommitté för den mänskliga rättigheterna (MR-kommittén).*³ Inledningsvis ges en kort – och bitvis rapsodisk – bakgrund till ämnet mänskliga rättigheter.

2. Idén och genomslaget för mänskliga rättigheter

2.1 Upplýsningstidens arv

Föreställningen att det finns universella och orubbliga rättigheter knutna till individen är fast rotad i en västerländsk judeo-kristen värdegrund och tydligast manifesterad i upplýsningstidens ideal. De ”borgerliga” revolutionerna, dvs. först den amerikanska och sedan den franska, gav i sina paroller och dokument uttryck för idén, att den enskilde hade av naturen givits rättigheter, vilka fursten eller annan överhet inte hade moralisk rätt att kränka. Det sena 1700-talets post-revolutionära konstitutioner⁴ på båda sidor av Atlanten innehöll också fri- och rättighetskataloger för att konkretisera detta från Magna Charta och John Locke övertagna idéarv.

Idén om den enskilde, som med sina oförytterliga rättigheter står mot en överhet/stat vilken kan utgöra ett hot mot dem, är alltså central för föreställningen om mänskliga rättigheter. Makten måste bindas för att säkra den enskildes rätt. Härur kommer tanken om den grundläggande roll som maktdelning, dvs. fria och oberoende domstolar som balanserar den lagstiftande och verkställande makten, har för att i praktiken ge rättigheterna ett reellt innehåll, en föreställning som under upplýsningstiden, som bekant, tog sig tydligast uttryck i Montesquieus ”De l’Esprit des Lois” från 1748.

Sveriges gamla regeringsform från 1809 var ett barn av upplýsningstiden, men såväl maktdelningstanken som fri- och rättighetskatalogen var inte lika utvecklade som i den obetydligt äldre amerikanska författningen. Det historiska arvet vägde tungt, och Kungl Maj:ts roll förblev alltför framträdande.⁵ RFs § 16 med Kungen som skydd för undersåtarna är det närmaste en fri- och rättighetskatalog vi kom den gången. Och den högsta domsmakten var som bekant ett ut-

³ Väl att skilja från FNs Råd (tidigare Kommission) för Mänskliga Rättigheter (MR-Rådet). Se vidare avsnitt 3 nedan. Redovisningen bygger på de intryck och erfarenhet som jag fått som ledamot av kommittén sedan 2008, i praktiken ett år med tre plenarsessioner. Erfarenheten är således färsk och kan givetvis, likt det storögda barnets inledande klarsyn, komma att underkastas den förändring (och tillvänjning) som ytterligare mognad och en mera grumlad blick kan ge.

⁴ I Frankrike antogs en fri- och rättighetskatalog revolutionsåret 1789, medan den amerikanska Bill of Rights, vilken jämte senare tillägg har en högst relevant tillämpning i amerikanska domstolar än i dag, kom 1791 med sina ursprungliga tio tillägg till den konstitution som antagits fyra år tidigare.

⁵ I år firar vi 200-årsminnet av Jean Baptiste Bernadottes landstigning i Helsingborg och hans senare uppstigande på tronen. Det finns därför särskild anledning att påminna om den monark som kom att präglade de första decennierna med 1809 års grundlag.

flöde av Kungl. Maj:ts kansli ända till 1974 års RF i stort sett gjorde rent hus med hela maktindelningstanken, och det blev folksuveränitet för hela slanten. I den postkommunistiska världen efter 1990 har de gamla östeuropeiska ”folkdemokratierna” utan undantag fått konstitutioner som alla utgår från maktindelning som princip. Vår nuvarande regeringsform framstår i det ljuset som en i det närmaste museal artefakt.⁶

2.2 Naturrättens renässans genom FN – och kalla krigets uppdelning i ”negativa” och ”positiva” rättigheter

Andra världskriget och Förintelsen satte ett särskilt ljus på behovet att skydda de mänskliga rättigheterna. Också i Sverige, där naturrättsliga föreställningar före kriget fått vika för rättspositivismens uppgörelse med dessa och den tyskromerska, såsom metafysik betecknade, begreppsjurisprudensen, omfamnade man politiskt och allmänt tanken på mänskliga rättigheter. 200 år efter Montesquieus publicering av ”Om lagarnas anda” antogs 1948 FN:s Universella Deklaration om de Mänskliga Rättigheterna (UDMR).⁷

Deklarationen speglar i sig det kalla krig som kom att präglade FN:s arbete under nära fem decennier. Sverige har under hela denna tid framstått som en entusiastisk och uppskattad medlem. Föreställningen om FN som en god kraft i en ond värld är också väl förankrad hos de flesta svenskar.⁸

För att nå den eftersträlvade enigheten innehåller deklARATIONEN inte bara de ”klassiska” eller ”negativa” rättigheterna utan också vissa ekonomiska och sociala rättigheter (”positiva”) såsom rätt *till* arbete, bostad och utbildning.⁹ Medan västländerna förespråkade en begränsning till de liberala och klassiska rättigheterna, insisterade Sovjetunionen och dess satelliter, med stöd av utvecklingsländerna,¹⁰ på att de positiva rättigheterna också skulle ges en plats i dekla-

⁶ Det reformarbete som nu pågår med översyn av RF (se prop. 2009/10:80) innebär förvisso, att vissa konstitutionella markörer görs i riktning mot maktindelning, men ingen egentlig uppgörelse med de ”folkdemokratiska” grundvalarna. Att vår grundlag i komparativt hänseende inom EU- (och Europaråds-) kretsen också framgent kommer att sticka av på ett mindre smickrande sätt, är något om vilket våra vanligaste folkvalda torde leva i lycklig okunnighet.

⁷ Som en bugning åt Alfred Nobel och dennes pris skedde antagandet den 10 december, dvs. på Nobels dödsdag, vilken ju också i samband med Nobelprisens utdelande årligen ger Sverige (och Norge) särskild anledning att svepa sig i humanitetens mantel och sola sig i en viss internationell strålgång. Den 10 december är sedan 1948 FN:s särskilda MR-dag.

⁸ För en personlig motbild se ”Stor i orden, liten på jorden”, art. i SvD (Under strecket) den 17 juli 2009. Se också Conundrum – The Limits of the United Nations and the Search for Alternatives, Brett D. Schaefer (ed.), 2009.

⁹ Art. 3–21 är i princip negativa, medan art. 22–27 är positiva.

¹⁰ Eftersom 60-talets självständighetsvåg ännu inte sköljt över de många engelska och franska kolonierna var det inte så många av medlemsstaterna som 1948 tillhörde den kategorin. FN:s medlemsstater utgjorde då blott ca 50 mot närmare 200 idag.

rationen. De kommunistiska och socialistiska revolutionerna under 1900-talet erkände i princip inte vare sig maktindelning eller föreställningen om fristående – och rättsligt tillämpbara – rättigheter till den enskildes skydd; i det socialistiska samhället fanns ju begreppsmässigt inga motsättningar mellan stat och individ (en syn som f.ö. delades av 1930-talets nazistiska och fascistiska stater).

Denna grundläggande skillnad i synen på rättigheterna kommer alltså till ytan, även efter kommunismens kollaps för 15 år sedan. Medan liberaler av olika slag vanligen håller fast vid att de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna bör begränsas till de s.k. negativa rättigheterna, betonar socialister av skilda schatteringar oftast det lika värde som bör tillmätas de positiva rättigheterna;¹¹ att de senare till sin natur enbart är programmatiska och för sin tillämpning kräver allehanda beslut om anslag och resursfördelning är för vänstern inget problem, eftersom domstolsintervention under alla förhållanden inte ses som något önskvärt. Den politiska majoritetens primat är med detta synsätt den yttersta garantin för tillgodoseende av alla rättigheter – och då spelar det ingen roll om de är möjliga att för den enskilde säkra i domstol eller bara slagordsmässiga.

Det är alltså många gånger synen på maktindelning som definierar, inte bara demokratins och den därmed nödvändigt förbundna rättsstatens ("rule of law") innehåll, utan också vilka rättigheter som bör räknas till de oförytterliga.

Härtill kom svårigheterna för höger och vänster att enas om äganderättens betydelse i sammanhanget. FNs UDMR innehåller förvisso en art. om äganderätt (art. 17). Jfr europakonventionens tilläggsprotokoll i saken. (När det gäller FNs konvention om civila och politiska rättigheter i detta hänseende, se nedan.) I fråga om värdet av de s.k. opinionsrättigheterna (bl.a. yttrandefrihet och förenings- och församlingsfrihet), liksom skydd för liv och hälsa, råder bred politisk enighet, medan rätt till familjeskydd (art. 16 i UDMR och art. 8 i europakonventionen) inte sällan också kan ses som en ideologisk särskiljare mellan höger och vänster.¹²

Den ideologiska maktkampen – i och utanför FN – mellan väst och öst gjorde att arbetet kom att fördröjas med en kompletterande konvention för att ge de mänskliga rättigheterna ett tydligare rättsligt innehåll. Först 1966 antogs FNs konvention om de civila och politiska rättigheterna (KCPR).¹³ Väst segrade på det sättet, att konventionen i princip enbart innehåller negativa rättigheter, men

¹¹ Jfr vad som anförts ovan om den av (s)-regeringen framtagna MR-handlingsplanen för 2006–2009, vilken onekligen har en svår slagsida åt de positiva rättigheterna.

¹² Till bilden av "blå och röda" rättigheter har under senare tid kommit också allehanda föreställningar om "gröna" rättigheter, dvs. för ekosystemets (inklusive de mera djuriska delarna därav) skydd. Fokus sätts i ökande grad också på skydd mot diskriminering för olika minoriteter, bl.a. för s.k. HBT- (homo-, bi- och transsexuella) personer (på engelska LGBT: Lesbians, gay, bisexuell, transgender), dvs. närmast "regnbågsrättigheter".

¹³ Konventionen betecknas inte sällan på svenska som att den rör "de medborgerliga (!) och politiska rättigheterna". För ett otränat svenskt juristöra kan "civila" nämligen ge felaktiga associationer till såväl "icke-militära" som till "civil(rätt)".

det var till priset av att det samtidigt, på intitativ av östblocket och med dem allierade utvecklingstater, antogs en annan konvention: Konventionen om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (KESKR). Härmed tillgodosågs västs krav på en konvention med ett innehåll som var rättsligt tillämbart, och inte bara avsåg uttryck för resurs- och fördelningsanknutna program och planer, men samtidigt gick i viss mån det samband förlorat som förvisso finns när det gäller båda slagen av rättigheter.

2.3 Europakonventionen

Europakonventionen antogs av Europarådet 1950 och trädde i kraft i Sverige 1953. Den förklaring enligt art. 46 i Europakonventionen om att också låta Sverige underkasta sig Europadomstolens jurisdiktion kom dock först 1966 (av en händelse alltså samma år som Sverige ratificerade såväl FNs KCPR som KESKR).

Skälet till denna fördröjning var att Sveriges mångårige utrikesminister, tillika folkrättsprofessorn Östen Undén, varit tveksam till tanken på Europadomstolens överhöghet. Det var en sak att ansluta sig till konventionen, vilken enligt den rådande uppfattningen, på grund av Sveriges från Tyskland importerade dualistiska tradition,¹⁴ inte var direkt åberopbar eller tillämplig vid svenska domstolar eller myndigheter, utan enbart "folkrättsligt" gällande, dvs. förpliktande för Sverige som stat utan omedelbar fördel för dess medborgare.

En annan sak var att utsätta den svenska rättsordningen för en bindande granskning av ett internationellt organ utanför svensk politisk (socialdemokratisk) kontroll. Men den övriga svenska socialdemokratin, som i likhet med den övriga europeiska vänstern vid tiden såg Europarådet och MR som ett medel, med vilka totalitära regimer i bl.a. Grekland och Turkiet kunde bekämpas, ville annorlunda och Sverige accepterade alltså Europadomstolens jurisdiktion.

Effekterna av europakonventionen och Europadomstolen blev inte allmänt uppenbara i Sverige förrän på 80-talet. "Åran" av att strömmen av svenska mål ökade till Strasbourg – med resultat att Sverige också fälldes i olika hänseenden – delas av många, men får i första hand tillskrivas två svenska jurister: professorn em. Jacob W.F. Sundberg och numera avlidne f.d. regeringsrådet Gustaf Petrén. De två verkade på olika sätt – och inte sällan i strid med varandra¹⁵ – för

¹⁴ Se Hans-Heinrich Vogel, "Om införlivande av internationella överenskommelser och annan folkrätt med svensk rätt" i Festskrift till Håkan Strömberg, 1992.

¹⁵ Sundberg är, som bekant, en envis men synnerligen ensam förkämpe för att Sverige egentligen inte är dualistiskt utan monistiskt och bidrog genom sin nordiska rättegångstävling i europa-processrätt ("Sporrong-Lönnroth") till att sprida kunskap om konventionen i vida juristkretsar, medan Petrén i Regeringsrätten deltog i det avgörande som anses lägga fast just den dualistiska grundsatsen ("Råneå-målet", RÅ 1974 s. 121) och genom den av honom startade "Medborgarrättsrörelsen" satte fokus på europakonventionen och andra MR-frågor.

att öka uppmärksamheten kring europakonventionen och dess tillämpning i Sverige. Det skedde under lång tid i snål motvind, och många var de som var snara att stämpla varje argumentation i denna riktning som uttryck för rättshaverism; Olof Palme gav oavsiktlig reklam åt Europadomstolen och konventionen genom att i en intervju beteckna domstolen i Strasbourg som ”Petréns lekstuga”.

Under en borgerlig regering kom europakonventionen efter en lång beredning att år 1994 upphöjas till svensk rätt.¹⁶ Det då förestående EU-medlemskapet bidrog till att kämpa ner socialdemokratins politiska motstånd; genom ett medlemskap i EU, och därmed EG-rättens direkta tillämpning, skulle nämligen Sverige ändå få europakonventionen på köpet, då konventionens principer ju återspeglades i EG-rätten.

MR-frågorna fick genom europakonventionen en tydligare rättslig pregnans i vårt land. Steget är f.n. långt från den skeptiska synen på den rättsliga MR-dimensionen som rådde bland svenska jurister i allmänhet för bara 20 år sedan, till en tillvaro där ”rättslig aktivism” med europakonventionens rättighetskatalog som vapen numera inte är ovanlig i svenska domstolar.¹⁷

Vår dualistisk rättstradition leder dock till att många andra konventioner på MR-området (bl.a. KCPR och konventionen om barnens rätt) inte får direkt genomslag utan på sin höjd i rättstillämpningen kan användas som tolkningsdata.¹⁸

2.4 Kalla krigets slut, en moralisk nytändning och dystert nuläge

Slutet av förra seklet innebar att de ideologiska låsningarna i FN kunde brytas upp. Sovjetblockets motbild till de klassiska MR-frågornas universalitet bleknade. Det var också en tid av moralisk nytändning, där MR och den humanitära

¹⁶ Försöken att förstärka den svenska grundlagen med en utbyggd fri- och rättighetskatalog är, alltsedan den Tingstenska utredningens (SOU 1941:20) dagar, närmast att se som en serie otjänliga försök. För en översikt, se de senaste grundlagsutredningens betänkande (SOU 2008:125) s. 387 ff. De relativt få gånger de senaste 70 åren, som en borgerlig regering lyckats erövra regeringsmakten och bryta det socialdemokratiska sega maktinnehavet, har frågan dock flyttats upp på dagordningen och några steg tagits i stärkande riktning. Det partipolitiska kompromissandet har dock lett till att negativa och positiva rättigheter (inklusive den svenska innovationen på området, dvs. ”allemansrätten”, vilken ju rätteligen endast är en viss inskränkning av äganderätten och ingen självständig ”positiv” rätt) blandats på ett oskönt sätt.

¹⁷ De rättsliga framgångar som ”Centrum för rättvisa” (www.centrumforrattvisa.se) under senare år haft, när det bl.a. gäller diskriminering och ”kvotintagning” till högre utbildning är ett utmärkt exempel på den förändrade svenska juristsynen och konventionens praktiska genomslag i vårt land.

¹⁸ I synnerhet ”barnkonventionen” med sitt breda genomslag hos allmänheten, vilket är en följd av en medveten upplysningsverksamhet från bl.a. regeringskansliet, vållar här av och till politiska problem, så länge den inte är en del av gällande rätt. Det krävs hög pedagogisk skicklighet av ömsinta rikspolitiker att förklara för väljarna varför konvention inte rättsligt ”gäller” i landet, trots att den ändå ”gäller folkrättsligt”.

rätten¹⁹ sågs som imperativ för internationell interventionism på bekostnad av statssoveräniteten. De internationella FN-tribunalerna för f.d. Jugoslavien resp. Rwanda och Romstadgans Internationella Brottmålsdomstol hade inte varit möjliga utan en nyvunnen relativt bred internationell samsyn i och utanför FN. Det ”internationella samfundet” tycktes för en tid göra det rätta moraliska prioriteringarna och höja sig över snäva nationella och politiska intressen.²⁰

Någon avgörande strukturell förändring innebar nytändningen dock inte. Majoriteten av FNs medlemsstater är fortfarande icke-demokratiska²¹ och Säkerhetsrådet alltjämt uppbyggt kring stormaktsintressen och vetoinstrumentet.

Avståndet från högstämda resolutioner i generalförsamlingen till praktiska realiteter i skilda delar av världen är därför fortfarande mycket stort. Det kan illustreras genom den år 2005 av generalförsamlingen antagna (och av Säkerhetsrådet påföljande år bekräftade) resolutionen om ”Responsibility to Protect, (R2P)”. Resolutionen ger uttryck för det nödvändiga i att i vissa fall sätta statssoveräniteten åt sidan till förmån för ingripande av hänsyn till skyddet för MR

¹⁹ Från ett ursprung i förra sekelskiftets strävan att reglera krigföring, och med Haag- och Genèvekonventioner som påtagligt resultat, har den internationella humanitära rätten snabbt utvecklats och tagit sig nya institutionella former, inte minst när det gäller internationell brottmålsprocess. MR och humanitär rätt är sammanflätade, men medan MR reglerar relationen stat och individ är den humanitära rätten huvudsakligen inriktad på normreglering också i situationer, där statsmakten upphört att fungera vid interna eller internationella väpnade konflikter. Se bl.a. Provost, *International Human Rights and Humanitarian Law*, 2002. Balkan, Rwanda och andra konflikter i Afrika samt Israel-Palestinakonflikten utgör tydliga exempel, där inte bara FN-tribunaler utan också Internationella Domstolen haft att avgöra frågor, där såväl MR som humanitär rätt stått i förgrunden. På bordet ligger för närvarande den s.k. Goldstonerapporten ang. påstådda israeliska och palestinska övergrepp och dess betydelse för FNs säkerhetsråd, MR-Rådet och Internationella Brottmålsdomstolen (se UN Fact Finding Mission on the Gaza Conflict, Sep. 2009, Report by Justice Richard Goldstone).

²⁰ USAs och Natos ledande roll, manifesterad i insatser bl.a. på Balkan på 90-talet, försvagades dock när det stod klart att USA inte kunde tänka sig att ansluta sig till den Internationella Brottmålsdomstolen, en uppfattning landet delar med bl.a. Ryssland och Kina. Medan de senare inte gjort anspråk på att vara en drivande kraft på MR-området, urholkades USAs roll i vida kretsar, när det stod klart att just nationellt egenintresse dikterade beslutet att stå utanför domstolen. Än mera sargad blev bilden förstås, när omfattningen av de övergrepp som skett av amerikanska styrkor i Irak stod klar, liksom allehanda rättsliga försök från Bushadministrationen att bortdefiniera en rad konventions- (konstitutions-) skyldigheter, såsom förbud mot tortyr eller olagliga frihetsberövanden och rätt till ”due process”. De amerikanska domstolarnas kontrollmakt har dock utgjort en – om än långsamt verkande – motvikt till övergreppen. Den nuvarande amerikanska verkställande makten har signalerat en beredskap att påskynda och återställa ordningen, även om det förefaller att gå trögt.

²¹ Se årliga rapporter från Freedomhouse (www.freedomhouse.org), en organisation med hög trovärdighet och inspirerad av Eleanor Roosevelt, den person som också var en drivande kraft bakom FNs UDMR 1948, och Transparency International (www.transparency.org). FNs brister på ett allmänt plan skall dock inte undanskymma det värdefulla humanitära praktiska och omfattande arbete som utförs av en rad av dess specialorgan, exempelvis World Food Program och Unicef.

och humanitär rätt.²² Samtidigt är det uppenbart att skilda nationella, regionala och ekonomiska intressen hindrar ett effektivt ingripande i bl.a. det pågående folkmordet i Sudan. Det efter Förintelsen ekande ropet ”Aldrig mer!” ter sig närmast hånfullt inför den samlade internationella dokumenterade oförmågan att hejda folkmorden och andra övergrepp på Balkan, i Rwanda och nu senast i Sudan och Kongo.

Ett annat tecken på en ny gryning erbjuder försöken att inom FN reformera hanteringen av MR-frågor. Inrättandet av en Högkommissarie för Mänskliga Rättigheter år 1993,²³ vilket var ytterligare ett exempel på en ny tids optimism, följdes av en strävan att stöpa om den diskrediterade Kommissionen för Mänskliga rättigheter. Resultatet blev ett MR-Råd (se närmare nedan). I likhet med dess föregångare MR-Kommissionen är det vissa av FN:s medlemstater som är medlemmar i Rådet. Det står dock klart att också MR-Rådet blivit en plattform för att demonstrera olika djupgående politiska, religiösa och kulturella motsättningar, där västliga demokratier inte sällan hamnar i underläge, när majoriteten luftar sin aversion mot USA och väst i allmänhet och Israel i synnerhet.

Terrorangreppet på New York den 11 september 2001 tillförde ytterligare en dimension som gjorde att det mörknade i den gryning som kunnat skönjas tio år tidigare. Medan en initial samling kring såväl rättsliga (sanktionslistning²⁴) som militära aktioner (Afghanistan) inom FNs ram kunde ske, blev det fortsatta amerikanskt ledda ”kriget mot terrorn” (Irak) istället en djupt splittrande fråga för det internationella samfundet.

Föreställningar om ett modernt ”korståg”, dvs. det kristna väst mot den muslimska världen, förstärktes på sina håll efter terrordåden i Madrid och London 2004 resp. 2007 och reaktionerna på dem. I Europa utgör ett ökande inflöde av invandrare med muslimsk bakgrund en inrikespolitisk orosfaktor.

Om det någonsin funnits en gemensam och universell syn på mänskliga rättigheter, är det tydligt att skilda kulturella och religiösa uppfattningar, förstärkta av den fundamentalistiska militanta islamistiska rörelsen, sätter denna syn på svåra prov. Särskilt är det yttrandefriheten som är en probersten. Medan klassiska liberala (och västerländska) värden sätter yttrandefriheten högt, höjs det allt högljuddare röster för att den skall underordnas religiösa värden. En mer eller mindre sekulariserad västvärld (eller en värld där stat och kyrka i vart fall lever

²² Se härom ”International Commission on Intervention and State Sovereignty”, *The Responsibility to Protect*, 2001, UNGA Res 60/1 16.9.2005, UN Doc A/RES60/1 och UNSC res 1674, 28.4.2006, UN Doc S/RES/1674 samt Thakur, *The United Nations, Peace and Security, From Collective Security to the Responsibility to Protect*, 2006.

²³ Se www.ohchr.org. Raden av mer eller mindre framstående personer som innehaft posten är Ms. Navanethem Pillay, Sydafrika, 2008 – f.n., Mrs. Louise Arbour, Kanada, 2004–2008, Mr. Sergio Vieira de Mello, Brasilien, 2002–2003, Mrs. Mary Robinson, Irland, 1997–2002, och Mr. José Ayala-Lasso, Ecuador, 1994–1997.

²⁴ Det ankom så småningom på EG-domstolen att värna rättssäkerheten och rättigheterna för dem som drabbats av FN:s och Säkerhetsrådets sanktioner. Se dom 3.9.2008 (Kadi och Al Barakaat /. EU-Rådet, C-402/05 P och C-415/05 P).

åstkilda) som i praktiken avkriminaliserat hädelse (blasfemi)²⁵ utmanas – också i sina egna länder – av krav på att yttrandefriheten underordnas andras religiösa och kulturella sensibilitet.

FNs Durbankonferens,²⁶ där den föregivna kampen mot rasism, intolerans och främlingsfientlighet togs till intäkt för att främja också ingripande mot smädelse av religion resp. anta antisemitiska uttalanden med hänvisning till konflikten i Mellanöstern, åskådliggjorde avgrunden mellan de skilda utgångspunkterna på yttrandefrihetens område.

Reaktionerna på de s.k. Muhammedteckningarna,²⁷ i och utanför Skandinavien, visar också på frågans laddning.

Sammanfattningsvis skulle tillståndet för MR f.n. kunna beskrivas på följande sätt.

Internationellt har det kalla krigets oförmåga till samsyn och effektivt ingripande mot kränkningar av de mänskliga rättigheterna ersatts av en ökande motsättning mellan västvärlden och den religöst färgade muslimska världen, samtidigt som FN:s dokumenterade oförmåga, att övervinna starka nationella (stormakts-) intressen och göra verklighet av de högstämda festalen och de många resolutionerna, blivit alltmer uppenbar.

I Sverige förefaller tilltron till FN dock obruten, och MR-frågor har allmänt hög legitimitet. Genom att hålla fast vid en dualistisk rättstradition har de många internationella instrument som Sverige ratificerat på MR-området dock ingen omedelbar verkan för medborgarna i landet. Europakonventionen utgör här ett ensamt lysande undantag.

Det är mot denna bakgrund som den följande beskrivningen av MR-kommittén och dess verksamhet skall förstås.

3. MR-kommittén – i teorin

3.1 Allmänt

FNs konvention om de civila och politiska rättigheterna (KCPR)²⁸ antogs, som framgick, år 1966 men trädde inte i kraft förrän 1976 (år 1979, såvitt avsåg inrättande av MR-kommittén).

²⁵ Irland har dock nyligen tagit ett steg i motsatt riktning och stärkt hädelselagstiftningen.

²⁶ Konferensen ägde rum i Durban, Sydafrika, år 2001. Vid en uppföljningskonferens i Genève 2009 (Durban II) lyckades EU och övriga väst, inte utan stora ansträngningar, få till stånd ett slutdokument som tvättade bort de värsta avvarterna och markerade yttrandefrihetens värde. Se det svenska EU:ordförandeskapets lättade kommentar på www.sweden.gov.se/sb/d/7757/a/124878+durbankonferensen&hl=sv&client=gmail&strip=1.

²⁷ Se http://sv.wikipedia.org/wiki/Muhammedbilderna_i_Jyllands-Posten.

²⁸ Konventionens text jämte andra grundläggande dokument framgår av www2.ohchr.org/english/law/index.htm. Jfr prop. 1971:125.

I de materiella art. 6–27 (av sammanlagt 53 artiklar) regleras bl.a. rätt till liv (art. 6), förbud mot tortyr (art. 7), rätt till domstolsprövning resp. en rättvis rättegång (art. 9 och 14), frihetsberövades rätt till human och värdig behandling (art. 10), yttrandefrihet (art. 19), församlings- och föreningsfrihet (art. 21 och 22), skydd för familjelivet (art. 23), diskrimineringsförbud (art. 2, 3, 25 och 26) och minoritetsskydd (art. 27). Åganderätten nämns inte uttryckligen utan åtnjuter endast ett indirekt skydd genom exempelvis bestämmelserna om diskrimineringsförbud, rätt till domstolsprövning och minoritetsskydd.

I art. 1–5 anges främst konventionsstatens grundläggande skyldighet, att säkerställa att de materiella bestämmelserna får full effekt inom statens territorium, medan art. 28–53 reglerar MR-kommittén och dess verksamhet och i övrigt närmast är av formell karaktär.

Genom konventionen tillskapades alltså en *kommitté för att övervaka konventionens tillämpning, MR-kommittén* (art. 28).

För närvarande har 165 stater ratificerat konventionen. Av stormakterna är det endast Kina som står utanför; USA anslöt sig år 1992.

För Sveriges del trädde konventionen i kraft 1976. Sverige har använt sig av möjligheten att reservera sig mot en del av artiklarna.²⁹

Till konventionen hör *två fakultativa protokoll*: ett *om enskildas klagorätt* (från 1966, *prot. 1*) och ett *om avskaffande av dödsstraff* (från 1989, *prot. 2*).

Till Prot. 1 har f.n. 113 stater, däribland Sverige, anslutit sig, medan bl.a. USA (till skillnad från Ryssland) står utanför. Sverige ingår bland de 72 stater (dock ej Ryssland och USA) som anslutit sig till Prot. 2

Antalet FN-stater som anslutit sig till KCPR och dess två protokoll skall ses i ljuset av det sammanlagda antalet medlemmar i FN, f.n. 192 (jämfört med 51 vid FN:s bildande för 65 år sedan).

Som bekant ställs, till skillnad från medlemskap i bl.a. Europarådet resp. EU, inga som helst krav i kvalitativt hänseende, exempelvis på demokrati och ett minimum av rättsstatlighet (Europarådet³⁰) eller de ännu strängare s.k. Köpenhamnskriterierna³¹ (EU), på FNs medlemsstater. Det finns således ingen gräns för hur odemokratisk, totalitär eller diktatorisk en medlemsstat i FN kan vara. De stater som anslutit sig till konventionen speglar följaktligen det faktum, att en majoritet av dem inte är vare sig demokratiska eller särskilt rättsstatliga till sin natur.

²⁹ Art. 10(3), bestämmelsen om att bl.a. ungdomsbrottslingar skall behandlas annorlunda än vuxna i fängelse, art. 14 (7), förbudet mot *ne bis in idem*, och art. 20 (1), bestämmelsen att krigspropaganda skall vara i lag förbjudet.

³⁰ Se www.coe.int.

³¹ Se www.eu-upplysningen.se/Medlemskap-och-historik/Om-medlemslanderna/Att-bli-medlem-i-EU/Kopenhamnskriterierna-for-medlemskap-i-EU.

3.2 Uppgifter och ledamöter

MR-kommitténs uppgifter är enligt konventionen tre:

1. granska rapporter från staterna om tillståndet när det gäller mänskliga rättigheter i landet (art. 40);
2. undersöka klagomål från en stat om MR-tillståndet i en annan konventionsansluten stat (art. 41–42);
3. pröva klagomål från enskilda i anslutna konventionsstater om MR-kränkningar enligt Prot. 1.

Konventionsstaterna väljer de 18 experter som skall ingå som ledamöter i MR-kommittén och vilka väljs i sin personliga egenskap. De skall enligt konventionen vara personer av ”hög moralisk halt och (med) erkänd kompetens inom området mänskliga rättigheter”. Det anges att det är bra om några i kommittén har rättslig bakgrund, men det finns alltså inget krav på att ledamöterna är jurister (art. 28).³²

Valbara är bara de som kommer från konventionsstater, och endast en medlem från varje stat får samtidigt sitta i kommittén. Ledamöterna väljs på fyra år och kan väljas om.

I konventionen anges, att det vid val till kommittén skall tas hänsyn till geografisk spridning och ”olika slag av civilisation och de främsta rättsliga systemen” (art. 31).

Kommittén antar själv sina procedurregler och väljer sin ordförande och övriga i ett arbetsutskott (”the Bureau”) på två år. Referenter för att följa upp slutdokument över statsrapporter resp. avgöranden i enskilda klagomål väljs också på samma tid (”Follow-up of Concluding Observations” och ”Follow-up of Views”).

Till det omfattande regelverk (”Rules of Procedure”) som kommittén antagit finns också sedan 1981 andra kompletterande normativa dokument, vilka syftar till att klargöra tillämpningen i vissa hänseenden, benämnda ”General Comments, GC”.

Hittills har MR-kommittén antagit 33 GC, vilka spänner från regler för hur rapporter bör utformas till kommentarer till en rad enskilda materiella artiklar.³³ Det senaste dokumentet (n:o 33) behandlar staternas skyldighet enligt prot. 1.

³² Norden uppträder här, liksom vanligen i övriga FN-sammanhang, samordnat genom att föra fram en gemensam kandidat. Till ett antal framstående norska, finska och danska ledamöter skall läggas tre svenska ledamöter under de trettio åren: f.d. regeringsrådet, JD (hc) Bertil Wennergren, f.d. ledamoten av Europadomstolen, m.m. Elisabeth Palm (som valdes 2004, sedan den svenska ledamoten, dåvarande DO Margareta Wadstein, olyckligtvis avlidit innan hon hunnit tillträda) och art.förf.

³³ Se www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.htm.

F.n. pågår ett arbete med att uppdatera en GC om yttrandefrihet, dvs. art. 19 i KCPR.

Enligt konventionen (art. 36) är det generalsekreteraren som ansvarar för MR-kommitténs administrativa och logistiska stöd. Sedan inrättande av högkommissarién för MR (i praktiken från 1994) är det denne och dennes stab i Genève som svarar för sekreterarstödet på vägnar av generalsekreteraren.

MR-kommittén sammanträder i plenum tre gånger per år, varje gång i en tre veckor lång session, i mars i FN:s högkvarter i New York samt i juli och oktober i Genève. Varje session föregås vanligen av en inledande vecka då kommitténs arbetsgrupper m.m. sammanträder.

Kommitténs sammanträden är i princip offentliga. Undantag görs för de möten då klagomål från enskilda behandlas eller då kommittén överlägger om antagande av slutdokument ("Concluding Observations") över konventionsstaternas rapporter.

MR-kommittén är i princip fristående men skall enligt konventionen lämna en årlig rapport³⁴ till generalförsamlingen genom FNs Ekonomiska och Sociala Råd.

Kommitténs arbetsspråk är engelska, franska och spanska, medan konventionsstaterna i sina rapporter och möten med MR-kommittén har rätt att också använda de övriga tre officiella FN-språken, dvs. arabiska, kinesiska och ryska.

3.3 MR-kommittén: en av flera s.k. "Treaty Bodies"

Sedan KCPR och MR-kommittén tillkom har ytterligare sju speciella konventioner med tillhörande övervakningsorgan tillskapats med KCPR och MR-kommittén som förebild, nämligen (de anges i det följande i sina vanligen brukade engelska akronym och fulla beteckning³⁵):

1. CESCR ("Committee on Economic, Social and Cultural Rights");
2. CERD ("Committee on the Elimination on Racial Discrimination");
3. CEDAW ("Committee on the Elimination of Discrimination Against Women");
4. CAT ("Committee Against Torture");
5. CRC ("Committee on the Rights of the Child");
6. CMW ("Committee on Migrant Workers"); och
7. CRPD ("Committee on the Rights of Persons with Disabilities")

Dessa övriga kommittéer är alla knutna till konventioner som reglerar det angivna skyddsintresset. Den senaste, om handikappades rättigheter, trädde i kraft

³⁴ Rapporterna, liksom andra dokument som gäller MR-kommittén, finns tillgängliga på www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/index.htm.

³⁵ Jfr den hänvisning som på svenska finns till bl.a. högkommissariéns website på www.manskliagarattigheter.gov.se/extra/pod/.

år 2008, samma år som också Sverige ratificerade konventionen. De övriga sex internationella instrumenten tillkom under de föregående tre decennierna. Sverige har också anslutit sig till alla övriga, utom konventionen om migrerande arbetskraft.

Efter mönster av MR-kommittén har de speciella kommittéerna att granska statsrapporter och, i de fall det finns fakultativa protokoll härom, också pröva enskilda klagomål.

MR-kommittén och de övriga sju kommittéerna utgör ett s.k. ”Treaty Body System”, vilket alltså är tänkt att hålla de förpliktade staterna sysselsatta med att stärka efterlevandet av de olika och alltmer särdefinierade skyddsintressena.

3.4 MR-Rådet

Till bilden av FN-organ med uppgifter inom MR-området, förutom MR-kommittén och de övriga övervakningskommittéerna och högkommissarien, hör också det år 2006 inrättade MR-Rådet (”Human Rights Council”). Som redan framgått ersatte MR-Rådet den tidigare MR-Kommissionen, vilken i mångas ögon var förbrukad genom att i sina led ha medlemsstater (och ordförandeland) vilka inte – ens med FN:s generösa mått – kunde räknas som några förebilder i mänskliga rättighetssammanhang: exempelvis Sudan, Kuba, Libyen och Saudiarabien.

Såväl MR-rådet som dess föregångare Kommissionen har alltså inte individer utan FN-stater som medlemmar. I hierarkiskt hänseende är MR-Rådet ett organ direkt under generalförsamlingen och står endast Säkerhetsrådet efter när det gäller tolkning av FN-stadgan; MR-kommissionen lydde formellt under generalförsamlingens Ekonomiska och Sociala Råd, dvs. det organ, vilket MR-kommittén tillställer sin årliga rapport.

MR-Rådet består av 47 stater, valda på begränsad tid i enlighet med FN:s sedvanliga regionala formel för geografisk (och politisk-kulturell) spridning, för närvarande: Afrika (13 stater³⁶), Asien (13³⁷), Latinamerika och Karibien (8³⁸), Östeuropa (6³⁹) och ”Västeuropa och övriga stater” (7⁴⁰).

³⁶ Angola, Burkina Faso, Djibouti, Egypten, Gabon, Ghana, Kamerun, Madagaskar, Mauritius, Nigeria, Senegal, Sydafrika och Zambia.

³⁷ Bahrain, Bangladesh, Filippinerna, Indien, Indonesien, Japan, Jordanien, Kina, Kirgistan, Korea, Pakistan, Qatar och Saudiarabien.

³⁸ Argentina, Bolivia, Brasilien, Chile, Kuba, Mexiko, Nicaragua och Uruguay.

³⁹ Bosnien-Hercegovina, Ryssland, Slovakien, Slovenien, Ukraina och Ungern. Det är värt att notera, att FN således, efter att det kalla kriget – som dikterade att östblocket fick en egen regional pott – upphört sedan 15 år, likväl i valsammanhang behållit denna grupp, vilket alltså för det egendomliga med sig att, som i detta fall, tre av EUs medlemsstater alltså anses ingå i det gamla upplösta östblocket.

⁴⁰ Belgien, Frankrike, Italien, Nederländerna, Storbritannien och USA.

I sin uppgift att bevaka att MR-frågorna efterlevs granskar MR-Rådet alla FN-staterna rullande i en Allmän Regelbunden Översyn ("Universal Periodic Review, UPR"), förutom genom att i ett otal arbetsgrupper och förordnade speciella referenter särskilt granska skilda förhållanden. Den tidigare nämnda Goldstonerapporten om Israels aktion i Gaza 2008 var ett resultat av ett uppdrag givet av MR-rådet.

Också MR-Rådet, som sammanträder tio veckor årligen i Genève, får sitt administrativa och logistiska stöd från högkommissarien.

4. MR-kommittén – i praktiken

4.1 Ledamöterna

De 18 ledamöterna väljs (eller återväljs), som nämnts, i sin personliga egenskap och inte som företrädare för sitt land. Det är emellertid ofrånkomligt att också den nationella bakgrunden har stor betydelse vid valet. Kommitténs sammansättning speglar därför också, utan att det uttryckligen sägs, FNs sedvanliga regionala (politiska och kulturella) spridning. De nuvarande experterna har nominerats av följande konventionsstater: Algeriet, Argentina, Colombia, Egypten, Frankrike, Indien, Irland, Japan, Marocko, Mauritius, Peru, Rumänien, Schweiz, Storbritannien, Sverige (och övriga Norden), Sydafrika, Tunisien och USA. Med den regionala indelning som gäller för bl.a. MR-Rådet innebär det således för Afrika sex stater (Algeriet, Egypten, Marocko, Mauritius, Sydafrika och Tunisien), Asien två (Indien och Japan), Latinamerika tre (Argentina, Colombia och Peru), Östeuropa en (Rumänien) och Västeuropa och övriga stater sex (Frankrike, Irland, Schweiz, Storbritannien, Sverige och USA).

Det går vid en del diskussioner i kommittén att urskilja ett mönster där västliga demokratier (vilka alltså, om Japan också hänförs hit, högst kan räkna åtta stater, dvs. EU, Japan, Schweiz och USA) står mot övriga. Samsynen mellan experter från Nordafrika liksom bland dem från Latinamerika är också påtaglig.

Experternas professionella bakgrund varierar men kan grovt delas in i fyra kategorier: *juristprofessorer* eller andra med akademisk bakgrund (nio ledamöter), *domare* (fyra), *diplomater* (tre) och *övriga* (två, varav en senator och en tidigare ordförande för sitt lands MR-kommission). Endast ett par av diplomaterna och de från gruppen övriga saknar juristbakgrund.

Reglerna föreskriver i princip att till ledamot skall inte utses någon som har en sådan ställning i sitt land att oberoendet och självständigheten kan sättas i frågan. Det hindrar inte tre ledamöter från att f.n. brista i detta hänseende (två i tjänst varande ambassadörer och en senator, dvs. ledamot av sitt lands första kammare i parlamentet).

Bland de nuvarande medlemmarna i kommittén finns en ledamot som varit med sedan MR-kommittén först konstituerades, dvs. nu för över 30 år sedan, och ett inte obetydligt antal ledamöter som suttit 15–20 år. Dessa ledamöter åtnjuter, genom sin erfarenhet och den kontinuitet de representerar, stor (en del skulle hävda för stor) respekt. Särskilt tydligt blir detta vid diskussioner om kommitténs arbetsformer (se nedan).

Ledamöternas åsikter speglar, särskilt vid behandling av enskilda klagomål, emellertid en hög grad av professionalitet och saklighet, medan det, som antytts, är ofrånkomligt att en del brännande frågor lockar fram en viss men påtaglig (dock som saklighet maskerad) politisering i anförandena.⁴¹

Olika ledamöters handlande inför val⁴² (också till befattningar inom kommittén) kännetecknas av det vanliga korridoromyglet.

Ledamöter är jäviga vid handläggning av ärenden som angår den egna staten, en regel som dock inte alltid efterlevs med full kraft. Avvikande mening eller särskilt yttrande anses tillåtet vid avgörande av enskilda klagomål men inte vid behandling av statsrapporter. Restriktionen är ett uttryck, inte så mycket för skilda rättsliga traditioner,⁴³ som mer för en strävan att i FN-anda åstadkomma konsensus; en granskningsrapport med alltför många särmeningar skulle försvaga innehållet, anses det. Resultatet blir istället en serie med ”hattskrivningar” och utslätade kompromisser. När kommittén, som nu, har en ordförande vars kulturella temperament förstärker strävan efter enighet tenderar diskussionerna av och till att bli väl långa.

Sammantaget är alltså den teoretiska bilden av kommitténs sammansättning, som en av fristående experter, för vilka saklighet och politiskt oberoende sitter i högsätet, i praktiken något annorlunda. Professionaliteten segrar dock för det mesta över politiseringen.

4.2 Granskning av statsrapporter (art. 40)

Som nämnts är granskning av statsrapporter en av MR-kommitténs huvuduppgifter. En konventionsstat skall inom ett år efter anslutning till konventionen lämna en inledande lägesrapport (”Initial Report”) om MR-tillståndet i landet och därefter regelbundet, på tid som kommittén beslutar, följdrapporter.

⁴¹ Just benägenheten till långa politiserade inlägg från kolleger angavs som ett skäl för den amerikanske medlemmen, professorn (och Auschwitzöverlevaren) numera ledamoten av Internationella Domstolen, Thomas Buergenthal, att år 1999 i förtid lämna kommittén. Se avslutande kapitel i T. Buergenthal, Pojken som överlevde förintelsen (min övers.), Historiska Media, 2008.

⁴² Kommitténs valperiod är bruten, vilket innebär att halva antalet ledamöter, som nu vid utgången av 2010, har att lämna sina platser.

⁴³ Till skillnad från i angloamerikansk rättstradition (och svensk) har skiljaktig mening i domar inte något starkare fäste i exempelvis tysk eller fransk rätt.

Varje rapport följs upp med att staten vid en session muntligen i en dialog granskas av kommitténs ledamöter.

Normalt har MR-kommittén vid varje session fyra–fem länder uppe till granskning. För varje land avsätts som regel en dag.⁴⁴ Som underlag för den muntliga dialogen finns, förutom rapporten, i förväg utarbetade frågor, vilka tagits fram av kommittén och tillställts staten ifråga, och från staten därefter inkomna skriftliga svar.

Inom kommittén bereds varje statsrapport av en arbetsgrupp ("Country Task Force, CTF"⁴⁵), som svarar för utarbetande av frågor och behandlar inkomna svar och inom sig fördelar vissa avsnitt. Underlaget för beredningen tas fram av sekretariatet i en dialog med ordföranden för CTF mellan sessionerna. Tiden från en ingiven statsrapport till dess den muntliga dialogen sker med staten är som regel 1–2 år. Granskningen utmynnar i ett slutdokument ("Concluding Observations"), som justeras under mötet och redovisas vid en avslutande presskonferens.

Dialogen med staten⁴⁶ är alltid i princip offentlig, även om säkerhetsarrangemang vid såväl högvarteret i New York som i Genève gör att offentligheten i praktiken oftast är lika med noll; de som är närvarande vid sessionerna är företrädare för olika NGOs och andra, vilka i förväg erhållit ackreditering och därför kunnat passera säkerhetsspärren. Allmänheten, i synnerhet i New York, gör sig icke besvär. I kommittén förs en diskussion om hur denna mindre tillfredsställande ordning skall kunn avhjälpas, hittills utan resultat.⁴⁷

Det inom kommittén (CTF) framtagna materialet kompletteras med värdefulla rapporter, och informella lunchföredragningar under sessionen, från ide-

⁴⁴ Strävan är att börja em dag 1 och avsluta fm dag 2. Tanken är att delegationen under kvällen (och natten) skall ha möjlighet att från huvudstaden inhämta ytterligare information som svar på frågor som rests under sessionen. Delegationen ges också alltid en möjlighet att lämna kompletterande skriftliga svar viss kortare tid efter framträdandet men före hela sessionens slut.

⁴⁵ Sammansättningen av CTF offentliggörs inte, bl.a. för att inte utsätta medlemmarna för olika påtryckningar. Under sessionen framstår det dock som regel klart, genom medlemmarnas aktivitet, vilka som är mest pålästa.

⁴⁶ Staten är som regel företrädd på ministernivå och består oftast av expertrepresentanter från skilda sektorer. Mera sällan är det enbart landets FN-beskickning som företräder, något som vanligen leder till kritik från kommitténs sida. Dialogen sker dock genomgående i en sedvanlig hövlig diplomatisk atmosfär och har få drag av inkvisitorisk utfrågning (jfr utskottsförhör i amerikanska kongressen).

⁴⁷ Medan ett par ledamöter från den västliga sidan med viss kraft försöker driva kravet på att åstadkomma en reell öppenhet – framför allt med argumentet, att den nuvarande ordningen i praktiken är en slutenhet som rimmar illa med de MR-ideal som vi i allmänhet har att upprätthålla – tar majoriteten till synes lättare på saken. I inte så få fall speglar oenigheten (eller det bristande intresset) en kulturell skillnad i synen på öppenhet och inte bara en uppgivenhet inför till synes övermäktiga säkerhetsbyråkratiska intressen, vilka i New York av förklarliga skäl är särskilt påtagliga. Få konventionsstater tycks bry sig, även om dock bl.a. Sverige noterat frågan.

ella MR-organisationer⁴⁸ i och utanför den granskade staten. Dessa organisationer är också mycket värdefulla kanaler för att sprida information om granskningen och dess slutsatser.

Det råder ingen brist på stater att granska. De fyra–fem stater som väljs ut till varje session är medvetet geografiskt och politiskt blandade.⁴⁹

Förutom dem som granskas mot bakgrund av en inledande rapport, återkommer staterna med intervaller som spänner mellan tre–fem år. Denna periodicitet är den enda differentiering som förekommer. Det är tänkt att de stater, vilka granskas med kortare intervall, har en lägre grad av MR-mognad, medan de ”hyggliga” staterna granskas med längre mellanrum. Tiden fastställs i slutdokumentet.⁵⁰ FN skyr, som bekant, varje tanke på ranking av medlemsländerna i MR-hänseende och strävar att upprätthålla fiktionen att alla stater i princip är lika ”goda”.⁵¹

Urvalet styrs också med hänsyn till MR-kommitténs sekretariatsresurser. Kommittén saknar alltså egen resurser och är hänvisad till att repliera på vad

⁴⁸ Kompetensen är hög och de utarbetade rutinerna välfungerande hos NGOs som Amnesty International, Human Rights Watch, Helsinki Committee, dvs. Helsingforskommittén (som i Sverige av svårförstådda skäl, men onekligen i linje med ett nytt internationellt språkbruk, nyligen bytt namn till det föga svenskklingande ”Civil Rights Defenders”, vilket närmast för tankarna till en försvararförening; ett skäl till namnbytet har upgetts vara, att det är svårt att för nutida (svenska) konsumenter förklara ”Helsingforskommittén”; så kan alltså historielösheten förenas med den uppgivenhet och slapphet som blir vår egen, då man utomlands inte sett samma svårigheter. Jfr dock www2.ohchr.org/english/issues/defenders/who.htm) och Internationella Juristkommissionen.

⁴⁹ De tre senaste sessionerna (mars, juni och oktober 2009) granskades rapporter och företrädde delegationer från Australien, Rwanda och Sverige (mars; Tchad var kallat men dök inte upp), Azerbajdzjan, Nederländerna, Tanzania och Tchad (juli) och Ecuador, Kroatien, Moldavien, Ryssland och Schweiz (oktober). Till marssessionen 2010 i New York är Argentina, Mexiko, Nya Zeeland och Uzbekistan kallade. Som synes ingår varje gång en blandning av mogna demokratier (”hyggliga” stater), diktaturer/totalitära stater (”skurkstater”) och stater däremellan (”halvhyggliga” stater), allt medvetet för att inte peka ut en viss sorts stater. (Kategoriseringen är min egen och speglar på intet sätt något språkbruk inom kommittén eller sekretariatet.)

⁵⁰ Överläggningarna om slutdokumentets utformning sker, som nämnts, bakom stängda dörrar. Inte sällan bryts meningarna påtagligt i fråga om bl.a. vilket intervall som skall gälla för ett visst lands rapporteringsskyldighet.

⁵¹ Synsättet manifesterades med all önskvärd tydlighet under en offentlig diskussion vid julesessionen 2009 mot bakgrund av en rapport, vilken sekretariatet tagit fram på begäran av den konklav, där ordförandena för de olika ”Treaty Bodies” möts (”Inter-Committee Meeting of Treaty Bodies, IMC”). Rapporten, Report on Indicators for Promoting and Monitoring the Implementation of Human Rights (HRI/MC/2008/3), innehåller förslag på hur, i matrisform, olika kvantitativa indikatorer skulle kunna användas för att följa utvecklingen i konventionsstaterna. Tanken, som väcktes under diskussionen, på att också använda den föreslagna modellen, närmast avsedd att tjäna som stöd i ländernas eget utvecklingsarbete, för att även ranka länderna i MR-hänseende (jfr den återkommande ranking som föreligger från Freedom House och Transparency International), avvisades dock omgående av en närmast bestört överväldigande majoritet av kommitténs ledamöter.

högkommissarien (som, vilket redan framgått, i praktiken fullgör den konventionsskyldighet som generalsekreteraren enligt art. 36 har att ge kommittén nödvändiga resurser) i tävlan med andra aktiviteter avsätter.⁵²

I praktiken följer alltså granskningen väl plöjda fåror. Genomslaget för slutdokumenten från MR-kommittén är ojämnt. Oftat sker spridningen indirekt genom MR-sfären i stort, där alltså de många ideella organisationerna spelar en viktig roll, medan kommitténs presskonferenser många gånger ger svagt eko.⁵³ Undantag finns dock. Kommitténs slutsats vid granskningen av Schweiz hösten 2009, vad bl.a. avsåg landets då förestående folkomröstning avseende förbud mot minareter, väckte omgående viss uppmärksamhet; MR-kommittén konstaterade, att folkomröstningen, om den genomfördes och resulterade i ett ja, skulle vara ett konventionsbrott (jfr art. 18 och 26). Den schweiziska regeringen, som försökt avvärja omröstningen, var väl införstådd med denna tolkning, men satt klämd mellan konventionen och den gentemot kantonala folkomröstningar mycket generösa schweiziska federala konstitutionen; i dessa sammanhang trumfar förstås konventionen alltid konstitutionen (jfr art. 2 i KCPR).

Genom ett urval av länder, vilket närmast styrs av ett slags ”rättvise- och lika-behandlingstänkande”,⁵⁴ försummar kommittén emellertid att beakta följande besvärande verklighet:

Drygt 30 av de 165 konventionstaterna (eller nära en femtedel av alla) har ännu inte förmått lämna in den inledande obligatoriska rapporten över MR-till-

⁵² Inom högkommissariens kontor vilar ansvaret för MR-kommittén inom ”Human Rights Council and Treaties Division”, en verksamhet som i budgethänseende inte sällan får stå tillbaks för andra av högkommissarien prioriterade verksamheter, såsom fältverksamhet och andra utåtriktade aktiviteter. De många duktiga och välutbildade handläggare, som från sekretariatet bistår kommittén i all beredning, är i karriärhänseende förstas beroende av sina chefers välvilja, vilken inte alltid sätter kommitténs intressen främst. MR-kommittén har små möjligheter, annat än genom direkt kontakt med generalsekreteraren eller ordförandeskapet för generalförsamlingen och välvilligt sinnande stater, att påverka högkommissarien i budgethänseende. En del medlemmar i kommittén tycks också snarast acceptera ett synsätt där kommittén (och andra liknande organ) närmast är ett bihang till högkommissariens kontor, snarare än det mer konventionskonforma synsättet, att högkommissarien på generalsekreterarens vägnar är MR-kommitténs biträde. Denna villfarelse inom kommittén (och delar av sekretariatet) finns nog också, förutom inom FN-byråkratin i övrigt, dessvärre väl företrädd hos en del medlemsstater.

⁵³ Granskningen av Rwanda i mars 2009, med dess hårda kritik från kommittén i slutdokumentet mot rättsväsendet i landet, synes exempelvis ha haft klen gensvar i Sverige, där regeringen efter att dokumentet fanns tillgängligt fattade beslut i ett utlämningsärende, till synes utan att beakta MR-kommitténs bedömning. Jfr NJA 2009 s. 280. Vid granskningen av Sverige under samma session riktades kritik bl.a. vad avsåg det s.k. Egyptenfallet (den väl bekanta och uppmärksammade avvisningen till Egypten av två egyptier som i hemlandet sedermera utsattes för tortyr. Jfr art. 7 i KCPR).

⁵⁴ Antalet skriftliga frågor som vid beredningen i CTF ställs till varje stat, oberoende av dess MR-kvalitet, ligger i stort alltid på samma nivå eller 25–30 frågor per land. Och visst, alla länder kan förvisso förbättra sig i MR-hänseende i likhet med talesättet att ”solen också har sina fläckar”. Men ett annat talesätt anmäler sig också i sammanhanget: ”Sila mygg och svälja kameler”.

ståndet i landet och har därför aldrig granskats. Inte så få länder är i dröjsmål sedan mer än 15 år.

Kommitténs mest kraftfulla reaktion har hittills enbart varit att – utan att särskilt däri uppmärksamma frågan – i sin årliga rapport till generalförsamlingen lista de försumliga staterna.

Det är i sammanhanget inte utan intresse att, av de konventionsbrytande staterna har åtta,⁵⁵ jämte de två som inte ens är anslutna till KCPR (Kina och Kuba), för närvarande också säte och stämma i FNs högsta organ på MR-området, dvs. MR-Rådet. Med andra ord: *över en femtedel av MR-Rådets 47 stater har antingen inte anslutit sig till den mest betydelsefulla MR-konventionen, eller har inte klarat av att fullgöra sin mest grundläggande skyldighet enligt den, men dessa stater har likväl ansetts lämpliga att övervaka och granska andra staters förehavanden på MR-området.*

Detta förhållande, som för den i FN- och MR-världen oinvidige ter sig närmast skandalartat, är ett uttryck för det lättförståeliga faktum, att det är enklare att ansluta sig till allehanda MR-konventioner än att tillämpa och övervaka dem.

Diskussioner i MR-kommittén, som alltså är satt att ensam övervaka efterlevnaden av KCPR, om de många staternas konventionsförsummelse har hittills inte kastat av sig några nämnvärda resultat. Förslag om att koncentrera granskningen framöver till just dessa stater (kommittén har en möjlighet att granska ett land också i frånvaro av en rapport) har avvisats av en stor majoritet av ledamöterna; en sådan kraftsamling skulle oundgängligen av resursskäl behöva förenas med att vissa ”hyggliga” och ”halvhyggliga” länder inte skulle behöva granskas lika ofta som nu, vilket alltså ses som ”orättvist”. Dock har debatten medfört att instrumentet ”granskning utan rapport” framgent kommer att anlitas i viss högre utsträckning.

Till bilden hör också att det bland de länder, som i likhet med Sverige och andra ”hyggliga” stater sköter sina rapporter, riskerar att spridas en viss ”rapporteringsströthet”. MR-rådets UPR-mekanism (se ovan) jämte den samlade rapporteringsskyldigheten till alla ”Treaty Bodies”, inklusive MR-kommittén, uppstår till en beaktansvärd börda, vilken bara delvis kan lättas med anvisningar för rapportskrivning och försök till strömlinjeformning och harmonisering inom ”familjen”.

Det nuvarande läget har lett till att flera röster har höjts för en mera genomgripande översyn av hela det – vid detta laget tämligen vildvuxna – MR-systemet inom FN. Högkommissarien tog år 2006 i en rapport initiativ till ett mera samlat grepp.⁵⁶ Förslaget mötte betydande motstånd från skilda håll. F.n. pågår en diskussion inom den akademiska världen och, fast mera blygsamt, inom MR-

⁵⁵ Angola, Bahrain, Bangladesh, Burkina Faso, Djibouti, Ghana, Indonesien och Sydafrika.

⁵⁶ Concept Paper on the High Commissioner's Proposal for a Unified Standing Treaty Body (14 mars 2006, HRI/MC/2006/CRP.1).

kommittén, där behovet av att reformera kommitténs eget arbete dock med nödvändighet står i fokus.

Utsikterna att något mera avgörande kommer att ske inom överskådlig framtid får emellertid bedömas som små. De intressen som är nöjda med tingens nuvarande ordning, bland majoriteten av medlemsstater och inom FN-byråkratin, förefaller att ha en bastant övervikt. Det krävs en betydande kraftutveckling från främst de ”hyggliga” konventionsstaterna för att åstadkomma någon nämnvärd motvikt.

Sammantaget är MR-kommitténs granskning av statsrapporter i praktiken, genom att kommittén anses underkastad den förhärskande FN-synen om att varje stat i princip är likvärdig också i MR-hänseende, inte särskilt effektiv. Kommittén förmår inte göra en mera kvalitativ prioritering och kan inte koncentrera arbetet till de länder som har en lång väg kvar att vandra och vilka utan tvekan tillhör de mera flagranta MR-förbrytarna. Det moraliska imperativet, vilket kommittén kan sägas vara satt att förvalta, urholkas och verksamheten ligger, om också sammansättningen av MR-Rådet vägs in, farligt nära den cyniska dubbelmoralens. Den nuvarande ordningen för granskning har dock ett visst terapeutiskt värde, och rapporteringsskyldigheten, i den mån den verkställs, kan på sikt förstås ha en betydelse för utvecklingen av mänskliga rättigheter även i de värsta av länder, eftersom de ideella MR-organisationerna härigenom ges en möjlighet att försöka se till att MR-kommitténs kritiska rapporter följs upp.

4.3 Klagomål från en stat om MR-tillståndet i en annan konventionsansluten stat (art. 41–42)

Denna andra huvuduppgift enligt KCPR är lätt att beskriva i praktiken. Det har hittills, under de över 30 år som MR-kommittén funnits, inte förekommit ett enda ärende, där en stat velat att kommittén granskar en annan stat för påstådda MR-kränkningar. Det statliga egenintresset har här varit en tillräckligt återhållande faktor: *Klaga inte, på det att Du inte själv må bli ytterligare granskad...*

4.4 Handläggning av klagomål för enskilda enligt det fakultativa prot. 1

För de enskilda medborgare, som genom medborgarstatens anslutning till prot 1, medgetts klagorätt hos MR-kommittén kan kommittén ses som en ytterligare sista rättslig instans. Kommitténs handläggning motsvarar dock inte, även om den är kvasijudiciell till sin natur, en domstols prövning. Förfarandet är helt skriftligt och inte ens avslutningsvis medges parterna möjlighet att företräda och

muntligen lägga fram sin sak. Någon bevisupptagning sker inte, och avgörandena, som kallas ”views”, är inte formellt bindande för konventionsstaterna.

Dock är denna del av kommitténs arbete av mera handfast betydelse för enskilda än statsrapporterna. Klagomålen ägnas som regel lika mycket tid under sessionerna som statsgranskningen. Staterna tenderar att överlag efterkomma kommitténs avgöranden.⁵⁷

Kommitténs avgöranden sker efter föredragning av en utsedd referent i plenum; kommittén är beslutsför med 13 av ledamöterna närvarande, och beslut fattas med enkel majoritet. Regelmässigt har dock ärendena behandlats i en arbetsgrupp som sammanträder under en vecka före varje session.⁵⁸

Den inledande skriftväxlingen, sedan ett klagomål kommit in, övervakas av sekretariatet. En ledamot är dock särskilt förordnad att svara för vissa inledande frågor och kan exempelvis begära inhibition i fall av utdömda dödsstraff, en begäran som svarandestaten som regel bifaller. Beslut om avskrivning eller avvisning ligger dock som regel ytterst i kommitténs hand.

I likhet med vad som gäller för prövning i Europadomstolen (all jämförelse i övrigt förstås lämnad därhän) krävs för en bedömning i sak, att ett klagomål nått en viss höjd av ”substantiering” (jfr formeln ”manifestly ill-founded”), likaså att inhemska och andra internationella rättsmedel uttömts. Kommitténs praxis är väl utvecklad på detta område och kan sägas präglas av en betydande generositet gentemot den klagande, särskilt i fall då denne inte är företrädd av rättsligt ombud, vilket inte sällan är fallet.

Dröjsmål med att ge in ett klagomål sedan inhemska (eller internationella) rättsmedel uttömts (”undue delay”⁵⁹) anses exempelvis inte föreligga, även om klagomålet inkommit över sex år efter det att sista instans i hemlandet prövat saken. När det gäller *bevisfrågor* kan klagandens beskrivning av fakta, om den präglas av en viss detaljrikedom, läggas till grund för avgörandet, såvida svarandestaten inte uttryckligen tillbakavisat den. Som utgångspunkt har kommittén i sin praxis emellertid angett, att bedömning av såväl sak- som rättsfrågor i första hand ankommer på de inhemska instanserna.

Ärendeströmmen är strid, vilket lett till att en besvärande balans byggts upp under åren. Med en avverkningstakt på ca 25–30 fall per session, dvs. färre än 100 per år, är tiden från klagomål till avgörande många gånger över fem år. Här-

⁵⁷ Ett tydligt undantag utgör ett relativt stort antal ärenden om återfående av tidigare (av kommunistiska regimen) konfiskerad egendom från Tjeckien (Tjeckoslovakien). Tjeckiska regeringen har hittills inte velat följa avgörandena; skälet är en rädsla att uppmuntra ytterligare krav på restitution och skadestånd från bl.a. de från Sudetenland fördrivna tyskarna vid andra världskrigets slutskede. Det är en återkommande uppgift för den för ”Follow-up of Views” ansvarige ledamoten, att här försöka övertyga Prag om en ändrad hållning.

⁵⁸ Såväl referentskap som arbetsgruppens sammansättning utses formlöst efter anmälan vid ett plenarmöte.

⁵⁹ Se art. 96 i kommitténs Rules of Procedure. Det pågår f.n. ett arbete att revidera bestämmelserna i en mera uppstramande riktning, men majoriteten förefaller obenägen att stänga den nu vidöppna dörren.

till kommer svårigheter i skriftväxlingen. Under senare år har en mängd ärenden kommit in från de forna kaukasiska Sovjetrepublikerna, vilka tjänjer handläggnings- och översättningsresurserna till bristningsgränsen.

Även om sekretariatet (med många unga skickliga jurister) och övriga resurser är en flaskhals, finns det gränser för vad kommittén själv mäktar med. Även om alla medlemmar hade domarbakgrund, och därför kunde förutsättas mera vana vid det slag av prövning som ärendena kräver (något som nu alltså långt ifrån är fallet), skulle det behövas att den nuvarande arbetsgruppen dubblerades, och att disciplinen vid prövningen i plenum avsevärt förbättrades för att någon avgörande skillnad skulle ske. Aptiten för en sådan reform är f.n. behärskad inom kommittén.⁶⁰

Den rikhaltiga praxis, om än något ojämn, som utvecklats över åren finns väl dokumenterad i doktrinen.⁶¹

I sin General Comment 33 har kommittén försökt argumentera för en hårdare bundenhet av de formellt för staterna oförbindande avgörandena. Kommentaren har mött kritik (också från Sveriges sida). Den spretighet som avgörandena uppvisar gör nog att en viss försiktighet bör iakttas vid varje bedömning av kommitténs funktion som yttersta rättskipare.

Det kan förvisso vara av viss betydelse för länder, som är väl utvecklade i rättsstatligt hänseende, att få finna sig i att också granskas av MR-kommittén i dess kvasijudiciella funktion. Klagorätten och kommitténs prövning torde dock ha störst värde när det gäller klagomål från andra än ”hyggliga” stater. Kommitténs arbete i denna del har onekligen under åren räddat livet på ett antal personer som dömts till döden, efter rättegångar där kränkningarna av de mänskliga rättigheterna varit uppenbara. På det sättet ter sig denna del av kommitténs arbete onekligen som mera meningsfullt än granskningen av statsrapporter, där den omedelbara betydelsen för landets medborgare många gånger är lika med noll.

Dock är det långt kvar till att utveckla kommitténs ”rättskipning” till en ”World Court for Human Rights”, något som förts fram i den akademiska debatten, bl.a. av tidigare ledamöter av kommittén.⁶²

Sammantaget innebär MR-kommitténs handläggning av enskilda klagomål på ett praktisk plan ett verksamt bidrag till att säkerställa respekten för mänskliga rättigheter. Verksamheten är dock förtjänt av att reformeras för att korta de långa handläggningstider, vilka nu snarast understryker riktigheten i sentensen ”Justice Delayed is Justice Denied”. Kommitténs majoritet förefaller dock f.n. inte nämnvärt mottaglig för några snabbare eller längre steg i den riktningen.

⁶⁰ Professionaliteten och sakligheten är, som nämnts, god, men takten kunde nog ökas i handläggningen. Saken förbättras inte av att en del ledamöter tycks, vid avgörandet i plenum, ha glömt den ståndpunkt de intagit i arbetsgruppen, vilket många gånger leder till onödiga diskussioner.

⁶¹ Se bl.a. M. Nowak, UN Covenant on Civil and Political Rights-CCPR Commentary (2nd edition, 2005).

⁶² Se Ulfstein, ”Do we need a World Court of Human Rights?” i Law at Wars – The Law as it was and what it Should Be, O Engdahl och P Wrangle (eds, 2008) jämte hänvisningar.

5. Slutsats

FN-systemet lider ingen brist på konventioner och andra bindande instrument på MR-området. Syftet är gott att genom återkommande granskning påminna staterna om deras skyldigheter och också ge enskilda medborgare en möjlighet att få sin sak prövad i konkreta fall av påstådda kränkningar. MR-kommittén, som också fått stå modell för andra övervakningsorgan i ett växande antal konventionsinstrument inom speciella rättighetssektorer, är utmärkt i teorin.

I praktiken lider kommittén av den vanliga FN-sjukan, att inte vilja eller våga behandla staterna efter förtjänst; diktaturer och demokratier förutsätts på något sätt vara lika ”goda” också i MR-sammanhang, bara de anslutit sig till någon MR-konvention.

Stater som skulle vara betjänta av en mera ingående granskning och kritik granskas över huvud taget inte, medan länder som uppfyller alla rimliga kriterier på att vara demokratiska rättsstater återkommande kritiserats för MR-brister som i sammanhanget får anses tämligen beskedliga.

De kontinuerliga rapporterna och de ideella MR-organisationernas bevakning och uppföljande stöd på MR-området bidrar emellertid till att – i varierande grad – förbättra läget i skilda länder.

Behandlingen av enskildas klagomål i MR-kommittén behöver reformeras, främst för att påskynda handläggningen och strama upp rättsutvecklingen. För de många enskilda kan möjligheten till prövning av klagomål i MR-kommittén i praktiken redan idag innebära en skillnad mellan liv och död. Värdet av kommitténs kvasijudiciella funktion är dock förstas störst för medborgare i de stater där rättsskyddet allmänt är svagast.

Kommitténs rapporter och verksamhet är inte särskilt känd utanför ”MR-familjen” och dess genomslag ojämnt. MR-kommittén får också finna sig i att inte så sällan sammanblandas med FNs MR-Råd, vars sammansättning och verksamhet mest uppmuntrar till allehanda cyniska betraktelser över realpolitikens och hyckleriets triumf över FNs högstämda ideal.

Tanken att inom FNs ram bilda en klubb av demokratiska stater har väckts av och till och bör inte tappas ur sikte.⁶³ För de FN-stater, vilka i likhet med Sverige tar MR-frågor på stort allvar, borde det vara en angelägen uppgift, att gentemot andra medlemsstater också i FN främja en utveckling, där alltfler kan betecknas som demokratier och minska den nu stora icke-demokratiska majoriteten av medlemsstater. De demokratiska staterna bör också i större utsträckning ge stöd

⁶³ Dåvarande amerikanske (och demokratiske) utrikesministern Madeleine Albright föreslog i juni 2000, att det inom FN bildades en ”Democratic Caucus”, dvs. en grupp av demokratiska stater som kunde bidra till att främja saken inom FN, något som den tappande presidentkandidaten – till skillnad från den vinnande presidenten Barack Obama – republikanen John McCain också hade i sitt valprogram. Idén har uppenbarligen ännu inte fått något vidare fäste. I Sverige är den så gott som okänd. Det förefaller som om de demokratiska rättsstaterna i FN inte tror tillräckligt mycket på sina egna värden och ideal.

till de reformsträvanden som finns på MR-området, inte minst till en snabbare och mera differentierad och reell granskning av olika stater.

MR-kommittén kommer sannolikt att fortsätta att på sin kant sysselsätta sig själv och andra närmast sörjande inom MR-området, och några mera revolutionerande reformplaner är nog dessvärre inte att tänka på. Men förr eller senare riskerar gapet att bli alltför stort mellan den av alla omfattade teorin och den mera besvärande praktiken. Då duger det inte med nya resolutioner eller konventioner, utan fåren och getterna får nog skiljas på ett mera handfast sätt. Till dess får vi försöka hålla drömmen levande, att alla enskilda får sina mänskliga rättigheter tillgodosedda och kränkningar beivrade, oavsett i vilka stater de är medborgare. Men lätt är det inte. Och en Internationell Domstol för Mänskliga Rättigheter förefaller mycket avlägsen.

Välkommen att kommentera detta bidrag på JT-forum på Juridisk Tidskrifts hemsida, www.jt.se.